

симетрични матрици:	$AA^t = \begin{pmatrix} 1\theta & -2 & 1 \\ -2 & 4 & -8 \\ 1 & -8 & 17 \end{pmatrix}$	и	$A^tA = \begin{pmatrix} 21 & -1 \\ -1 & 1\theta \end{pmatrix}$	.

Симетричен оператор - определение и основни свойства

- В тази страница ще се запознаем с:
- определение за симетричен оператор и основни примери;
  - свойството, че симетричните оператори образуват подпространство на пространството на всички линейни оператори
  - връзка между симетричен оператор в крайно-мерно пространство и симетрични матрици. Повече свойства на симетричните матрици са дадени в страницата симетрични матрици.
  - Задачи за симетричен оператор- зад.1, зад.2.

Определение за симетричен оператор

Линейният оператор $\varphi : E \rightarrow E$, действащ в Евклидово пространство E , се нарича **симетричен**, ако за всеки два елемента $x, y \in E$ е изпълнено равенството:

$$(\varphi(x), y) = (x, \varphi(y))$$

Пример: Във всяко Евклидово пространство нулевия и тъждествения оператор са тривиални примери на симетричен оператор.

Свойство :

Нека φ и ψ са симетрични оператори в евклидово пространство E , тогава $\varphi + \psi$ и $\alpha \cdot \varphi$ също са симетрични оператори за произволно реално число α .

Доказателство: $((\alpha\varphi)(x), y) = (\alpha\varphi(x), y) = \alpha(\varphi(x), y) = \alpha(x, \varphi(y)) = (x, \alpha\varphi(y)) = (x, (\alpha\varphi)(y))$

$$((\varphi + \psi)(x), y) = (\varphi(x), y) + (\psi(x), y) = (x, \varphi(y)) + (x, \psi(y)) = (x, (\varphi + \psi)(y))$$

Това свойство ни задава, че множеството на всички симетрични оператори образува линейно подпространство на пространството от всички линейни оператори в едно Евклидово пространство.

Пример: В едномерно Евклидово пространство всеки линеен оператор може да се получи чрез умножаване на число по тъждествения оператор и следователно всеки линеен оператор в едномерно пространство е симетричен.

Задача:

В n -мерно Евклидово пространство E са дадени два единични и ортогонални вектори a и b , т.е. $|a| = 1$, $|b| = 1$ и $(a, b) = 0$ и изображението $\varphi : E \rightarrow E$, което е определено по следния начин : $\varphi(x) = (a, x) \cdot b + (b, x) \cdot a$ за произволен вектор $x \in E$. Да се докаже, че φ е симетричен оператор в E и че $\varphi^3 = \varphi$.

Решение.....

Задача за упражнение:

Нека φ и ψ са симетрични оператори действащи в евклидово пространство E . Да се докаже, че $\varphi \circ \psi + \psi \circ \varphi$ е симетричен оператор.

Връзка между симетрични оператори и симетрични матрици

Теорема 1:

Нека E е крайномерно евклидово пространство и φ е симетричен оператор в E . Тогава φ има симетрична матрица в кой да е ортонормиран базис на E .

Доказателство:

Нека $e_1, e_2, \dots, e_n$ е един ортонормиран базис на $E \Rightarrow (e_i, e_j) = \begin{cases} 1, \text{ за } i = j \\ 0, i \neq j \end{cases}$, и нека φ има

матрица $A = (a_{i,j})_{n \times n}$ в този базис. $\Rightarrow \varphi(e_i) = a_{1,i}e_1 + a_{2,i}e_2 + \dots + a_{n,i}e_n = \sum_{k=1}^n a_{k,i}e_k$.

$$(\varphi(e_i), e_j) = \left(\sum_k a_{k,i}e_k, e_j \right) = \sum_k a_{k,i}(e_k, e_j) = a_{j,i} \quad \text{и} \quad (e_i, \varphi(e_j)) = (\varphi(e_j), e_i) = a_{i,j}.$$

Тъй като φ е симетричен, то $(\varphi(e_i), e_j) = (e_i, \varphi(e_j))$. Така получаваме, че $a_{i,j} = a_{j,i}$ за произволни индекси $i, j \in \{1, \dots, n\}$, т.е. A е симетрична матрица.

Теорема 2

Нека E е крайномерно Евклидово пространство и $e_1, e_2, \dots, e_n$ е ортонормиран базис

24. Симетрични оператори в крайномерни евклидови пространства. Основни свойства. Теорема за диагонализация.

в E . Ако един линеен оператор $\varphi: E \rightarrow E$ има симетрична матрица в $e_1, e_2, \dots, e_n$, то оператора е симетричен.

Доказателство:

Нека $x = \alpha_1 e_1 + \dots + \alpha_n e_n$ и $y = \beta_1 e_1 + \dots + \beta_n e_n$ са два произволни вектори от E и $A = (a_{i,j})_{n \times n}$

е матрицата на φ в базиса $e_1, e_2, \dots, e_n$, тогава:

$$A \cdot \begin{pmatrix} \alpha_1 \\ \vdots \\ \alpha_n \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} \mu_1 \\ \vdots \\ \mu_n \end{pmatrix} \Rightarrow \varphi(x) = \mu_1 e_1 + \dots + \mu_n e_n \quad \text{и} \quad A \cdot \begin{pmatrix} \beta_1 \\ \vdots \\ \beta_n \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} \nu_1 \\ \vdots \\ \nu_n \end{pmatrix} \Rightarrow \varphi(y) = \nu_1 e_1 + \dots + \nu_n e_n$$

Пресмятаме $(\varphi(x), y)$ и $(\varphi(y), x)$

$$(\varphi(x), y) = \mu_1 \beta_1 + \dots + \mu_n \beta_n = (\mu_1 \dots \mu_n) \cdot \begin{pmatrix} \beta_1 \\ \vdots \\ \beta_n \end{pmatrix} = \left(A \cdot \begin{pmatrix} \alpha_1 \\ \vdots \\ \alpha_n \end{pmatrix} \right)^t \cdot \begin{pmatrix} \beta_1 \\ \vdots \\ \beta_n \end{pmatrix} = (\alpha \dots \alpha) \cdot A^t \cdot \begin{pmatrix} \beta_1 \\ \vdots \\ \beta_n \end{pmatrix}$$

$$(x, \varphi(y)) = \alpha_1 \nu_1 + \dots + \alpha_n \nu_n = (\alpha_1 \dots \alpha_n) \cdot \begin{pmatrix} \nu_1 \\ \vdots \\ \nu_n \end{pmatrix} = (\alpha_1 \dots \alpha_n) \cdot \left(A \cdot \begin{pmatrix} \beta_1 \\ \vdots \\ \beta_n \end{pmatrix} \right) = (\alpha \dots \alpha) \cdot A \cdot \begin{pmatrix} \beta_1 \\ \vdots \\ \beta_n \end{pmatrix}$$

A е симетрична матрица $\Rightarrow A = A^t$ откъдето получаваме че $(\varphi(x), y) = (x, \varphi(y))$

Горните две теореми могат да се обединят в една по следния начин:

В крайномерно Евклидово пространство един линеен оператор е симетричен, тогава и само тогава когато матрицата му в кой да е ортонормиран базис е симетрична.

Пример: Спрямо стандартен ортонормиран базис на двумерното Евклидово пространство са дадени векторите $a=(1,1)$ и $b=(1,2)$. Спрямо базиса a, b линейния оператор φ има матрица $A = \begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 1 & 0 \end{pmatrix}$.

Виждаме, че $\varphi(a) = 1a + 1b = (2, 3)$ и $(\varphi(a), b) = 1 \cdot 2 + 2 \cdot 3 = 8$. Аналогично $(a, \varphi(b)) = 2$ и операторът не е симетричен въпреки, че има симетрична матрица в един базис, който не е ортонормиран.

Собствени вектори на симетричен оператор

Тази страница е посветена на доказателството на съществуване на канонизация при симетричните оператори и тя включва:

- Теорема 1, в която се доказва, че симетричните матрици имат реални характеристични корени;
- Теорема 2: даваща че за симетричен оператор собствените вектори с различни собствени стойности са ортогонални;
- Теорема за съществуването на каноничен вид на симетричен оператор;
- Основни следствия от теоремата за канонизацията

Начина за прилагане на канонизацията е показан на следващата страница...

За да се намерят собствените вектори на един линеен оператор трябва първо да бъдат определени неговите собствени стойности, т.е. за матрицата на оператора в кой да е базис трябва да се определят характеристичните корени на матрицата и собствени стойности на оператора са тези характеристични корени на матрицата, които са реални числа. Доказахме Теорема, от която имаме, че в ортонормиран базис матрицата на симетричен оператор е симетрична и затова ще определим какви могат да са корените на симетрична матрица.

Характеристичен полином на една квадратна матрица A $f_A(\lambda) = \det(A - \lambda E)$ е

Степента на характеристичния полином е равна на реда на матрицата и неговите корени се наричат **характеристични корени** на матрицата.

Известно е, че всеки полином с реални коефициенти има комплексни корени, но за реална симетрична матрица ще докажем, че всички характеристични корени са реални числа.

Теорема 1.

Характеристичните корени на симетрична матрица с реални елементи са реални числа.

Доказателството е изнесено на следната страница..

Един **ненулев** вектор g се нарича **собствен вектор** за линейния оператор φ , когато съществува число λ (което се нарича **собствена стойност**), такова че: $\varphi(g) = \lambda \cdot g$.

Като следствие от теорема 1 непосредствено получаваме, че всеки симетричен оператор има собствени вектори.

Теорема 2.

Нека φ е симетричен оператор в евклидовото пространство E и векторите a и b са собствени вектори за различни собствени стойности. Тогава a и b са ортогонални.

Доказателство:

24. Симетрични оператори в крайномерни евклидови пространства. Основни свойства. Теорема за диагонализация.

Нека $\varphi(a) = \lambda a$ и $\varphi(b) = \mu b$. Тогава е изпълнено $\lambda \neq \mu$ и следователно:

$$\begin{aligned} & \underbrace{(\varphi(a), b) = (a, \varphi(b))}_{\downarrow} \\ & \underbrace{\lambda(a, b) = (\lambda a, b) = (a, \mu b) = \mu(a, b)}_{\downarrow} \\ & (\lambda - \mu) \cdot (a, b) = 0 \Rightarrow (a, b) = 0 \end{aligned}$$

За да докажем теоремата за канонизация на симетричен оператор, ще ни е нужна следната лема:

Лема:

Ако g е собствен вектор на симетричния оператор φ и h е вектор перпендикулярен на g тогава $\varphi(h)$ също е перпендикулярен на g .

Доказателство:

Векторът g е собствен $\Rightarrow \varphi(h)g = \lambda \cdot g$. Тогава от $(g, h) = 0$ имаме:

$$(g, \varphi(h)) = (\varphi(g), h) = (\lambda \cdot g, h) = \lambda (g, h) = 0$$

Теорема. (канонизация на симетричен оператор):

За всеки симетричен оператор в крайномерно евклидово пространство съществува ортонормиран базис от собствени вектори на оператора.

Доказателство:

Доказателството се провежда по идукция онтосно n , размерността на пространството E

■ $n = 1 = \dim E$ и нека векторът e е единичен вектор от E . Този вектор сформира ортонормиран базис на пространството E и $\varphi(e) = \lambda$. $\Rightarrow$ твърдението е вярно.

■ Нека твърдението е доказано за произволно $(n - 1)$ - мерно евклидово пространство и нека E е произволно n - мерно евклидово пространство.

■ Нека λ_1 е реален характеристичен корен на матрицата на оператора (такъв съществува според [Теорема 1](#)) и нека a е собствен вектор, за който $\varphi(a) = \lambda_1 \cdot a$.

■ Нека бележим с U множеството от всички вектори на E , които са ортогонални на a , т.е. $U = \{ x \in E \mid (x, a) = 0 \}$. За U имаме:

- U е подпространство на E с размерност $n - 1$ (пространството U е ортогонално допълнение на линейната обвивка на вектора a);
- В [Лемата](#) доказахме, че за всеки вектор x от U е изпълнено $\varphi(x) \in U$, следователно можем да резглеждаме φ също и като симетричен оператор действащ в пространството U .
- Съгласно индукционното предположение за U съществува ортонормиран базис $e_1, \dots, e_{n-1}$ от собствени вектори на оператора φ .
- Нека e_n е единичен вектор получен чрез нормиране от a , тогава ясно е че векторите $e_1, \dots, e_n$ образуват ортонормиран базис на E и всички те са собствени вектори за оператора φ . Следователно твърдението е вярно и за пространството E .

■ По индукция следва, че твърдението е вярно за произволно крайномерно евклидово пространство .

Следствие 1:

За всеки симетричен оператор съществува ортонормиран базис, спрямо който матрицата на оператора е диагонална. (това е базиса от собствени вектори на оператора)

Една квадратна матрица T се нарича **ортогонална**, когато нейната обратна съвпада с транспонираната и, $T^{-1} = T^t$.

В Евклидово пространство матрицата на прехода от един ортонормиран базис към друг ортонормиран базис е ортогонална матрица.

Непосредствено от формулата за смяна на матрицата на оператор при смяна на базиса получаваме следното:

Следствие 2:

За всяка симетрична матрица A съществува ортогонална матрица T , и диагонална матрица D , такава че $D = T^{-1}AT$.